

УНІФІКАЦІЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ: ВИТОКИ ТА МЕХАНІЗМИ ДІЇ

У статті йдеться про особливості механізму дії політики уніфікації в контексті політико-антропологічного аналізу. Метою статті є характеристика та особливості здійснення політики уніфікації в різних політичних умовах та етапах суспільного розвитку. Під час дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, системний та структурно-функціональний, історичний. У ході дослідження окреслено особливості дефініції поняття «уніфікація». Наведено приклади політики уніфікації від архаїчних соціумів до сучасних розвинених держав. Зроблено висновки, що уніфікація присутня в різних типах соціумів, і має як позитивні, так і негативні аспекти. Вона найбільше проявляється в процесі соціокультурної інтеграції, проте досить активно застосовується в міжнародних відносинах.

У результаті дослідження автори дійшли висновків, що процес уніфікації має універсальний характер для деяких явищ релігійного, соціального та політичного значення. Його механізм проявляється у взаємодії людських спільнот задля корегування норм, правил та принципів поведінки і функціонує на універсальних засадах природного відбору. Витоки цього механізму можна спостерігати в процесі історичного розвитку суспільства.

Ключові слова: політика уніфікації; архаїчне суспільство; політична антропологія; розвиток суспільства; держава.

Постановка проблеми. Процес уніфікації є досить складним та має свої негативні і позитивні сторони. В епоху глобалізації поняття «уніфікації» набуває особливого значення. Адже частиною процесу глобалізації є уніфікація, що має на меті об'єднати світ на основі спільних стандартів, чи то в культурній, економічній чи політичній сфері. Процес уніфікації є актуальним для сучасних суспільних відносин, оскільки він супроводжує держави в інтеграційній політиці, а суспільство як споживача товарів. У культурній сфері процес уніфікації спостерігається у поширенні голлівудських фільмів, які можна побачити у всьому світі або світових брендів, якими люди в усьому світі прагнуть володіти. Бренд може стати певним уніфікованим способом життя.

Уніфікація є досить цікавим явищем в політичному процесі. Серед позитивних аспектів уніфікації є поширення гуманізму, верховенства права, демократії. До негативних чинників відносять втрату національної ідентичності. Умови глобалізації та ідеологія космополітизму надають актуальності поняттю «уніфікація» в політичних процесах.

Аналіз попередніх досліджень. У сучасній зарубіжній та, особливо, у вітчизняній соціологічній та політологічній науці досить мало досліджень такого явища, як уніфікація. Хоча цей процес має фундамен-

тальний вплив на засади функціонування суспільства, однак основні дослідження мають описовий характер і, намагаючись дати йому пояснення, обґрунтувати природу його існування. Серед досліджень явища уніфікації в суспільстві варто відзначити напрацювання таких дослідників, як: Г. Азнагулова [1], Є. Трофімов [8]. Питання уніфікації в межах європейської інтеграції розглядає М. Козловець [5], В. Селєзньов [6].

Мета статті – розглянути витоки та механізми дії уніфікації в політиці; охарактеризувати особливості уніфікації в архаїчних суспільствах та постіндустріальних.

Основні результати дослідження. Поняття «уніфікація» може здатися досить простим у своєму розумінні, проте насправді має низку особливостей. У такому разі, доречно надати визначення цієї категорії. Так, Тлумачний словник сучасної української мови визначає уніфікацію як «зведення чогось до єдиної форми, системи, єдиних нормативів» [7, с. 463]. Тобто, в широкому розумінні поняття «уніфікація» передбачає усунення відмінностей та особливостей предмета у вигляді скорочення переліку допустимих елементів і рішень, приведення їх до однотипності. Уніфікація виступає різновидом систематизації, що передбачає розподіл предметів у певному порядку і

послідовності, що утворює чітку систему, зручну для користування.

Якщо ж розглядати явище уніфікації в політичному процесі, зрозуміло, що зазначена дефініція є досить загальною і потребує уточнення. У політичній науці сам термін може мати декілька синонімів, зокрема «гармонізація законодавства», «стандартизація», «відповідність критеріям», «гомогенізація» тощо. Сам термін з'являється в науковому обігу в кінці XIX – початку XX ст. і застосовувався тільки для позначення діяльності держав за створенням одноосібного регулювання певних громадських відносин шляхом укладення міжнародних договорів. У політичному процесі явище уніфікації передбачає наближення до певних світових трендів та стандартів. Як зазначає С. Трофімов, що в уніфікованому суспільстві людина вже не може відповісти на важливі самоідентифікаційні питання: «Які групи і верстви вона визнає "своїми" або "чужими"?, «Яке місце вона займає в системі соціально-політичних відносин?» і багато інших. При цьому характер генеруючих соціетальних зв'язків не сприяє формуванню громадського моноліту, а веде до утворення нестійкої мозаїчної атомізованої політичної структури суспільства [8, с. 139]. Дослідник аналізує уніфікацію в політичних процесах як явище, що має низку негативних рис. Зокрема наголошує, що, втративши колишні соціальні стереотипи, звичні норми, уявлення, численні малі групи і окремі індивіди, будучи підвладними колективному інстинкту, прагнуть вбудовуватися в нові спільноти, але останні все частіше відштовхують їх, пред'являючи індивідуумам класово орієнтовані вимоги, з одного боку, і уніфіковані цінності – з іншого, що ще більше сприяє дезорієнтації індивідуумів і стимулює їх маргіналізацію – розрив соціально-ідентифікаційних зв'язків [8, с. 139].

Але, якщо звернутись, наприклад, до класичної соціологічної теорії Е. Дюркгейма, де обґрунтовується та описується процес уніфікації як основоположний у створенні єдиного суспільства, то виявиться, що головними уніфікованими критеріями функціонування суспільства стануть «розподіл праці» та існування певної «солідарності» [3, с. 140–155], при цьому доволі слабо пояснюється природа цього явища, себто основний його механізм. Щоб більш зрозуміти механізм дії уніфікації в суспільстві, доречно звернутися до біологічних систем.

Під уніфікацією ми розуміємо складний процес створення та наближення до певного відсотку одноманітності, що має на меті забезпечення стабільності функціонування певного виду системи (у нашому випадку соціальної чи політичної). На даному принципі створюються та існують держави, а через його порушення вони зникають з політичної карти світу. Варто зазначити, що явище уніфікації є ключовим у існуванні взагалі всіх біологічних систем. До того ж, і цьому дає підтвердження теорія еволюції, а також дані з багатьох сфер людського знання, уніфікація не є сталим явищем, вона постійно змінюється відповідно до вимог часу.

Певне розуміння сутності цього процесу надають нам знання та дані природничих наук, в особливості, з біології, генетики та антропології. Сучасне розуміння поведінки живих істот полягає у її зв'язку з генетичною інформацією, яку переносять наші гени. Ген – це природний реплікатор (тобто той, що здатен самовідтворюватися), який не прямо відповідає за нашу поведінку, а схильний переносити програми, що кодують її, які є найбільш ефективними у питанні виживання та подальшого відтворення особи. Американський вчений-приматолог Ф. де Вааль у своїй книзі «Витоки моралі» висуває ідею, що люди несвідомо навчилися видаляти зі складу своєї популяції індивідів, чия поведінка докорінно відрізнялася, порушувала певні встановлені норми, або взагалі загрожувала існуванню групі осіб загалом, тобто, таким чином викреслюючи із загального пулу генів популяції ті, що «переносили» або «сприяли» порушенню правил [2, с. 264–267]. Так, наприклад, до такої думки приходить і американський антрополог К. Бем, що досліджував спільноти мисливців-збирачів [9, с. 307–324]. Вигнання з такої спільноти людини забезпечувало велику вірогідність її подальшої смерті, а, отже, і неможливість створення потомства з подальшою передачею свого генетичного матеріалу.

Розвиваючи ці ідеї, можна під дещо іншим кутом поглянути як і на сучасні процеси, так і на ті, що відбувалися в минулому. Однак, потрібно розуміти, що природні механізми можуть діяти по-різному, і, з точки зору сучасного світогляду можуть давати «похибки функціонування». Такими похибками можна вважати евгеніку (її популяризацію на початку XX ст. і використання в расистській ідеології нацизму) та ритуальні вбивства людей (жертвоприношення, «полювання на відьом», тощо). У цих прикладах теж діє механізм уніфікації, описаний Ваалем та Бемом, однак він підпорядковується іншій меті, підпадаючи під вплив ритуалізації або ідеології. Так, у першому випадку домінує описане М. Вебером право держави на легальне насилля, що використовується для створення повної, стовідсоткової одноманітності суспільства, через виокремлення «вищої раси», а у другому прикладі аналогічні за проявом державним релігійні структури використовують право на створення принципів та норм існування суспільства та механізм уніфікації за для підтримки функціонування власного культу.

Потрібно зазначити, що якщо у випадках з існуванням нацизму, а також сталінізму та його проявів на теренах нашої держави (факти насильної колективізації та Голодомору) поміж вченими зазвичай існує спільне розуміння даних речей, то щодо природи жертвоприношень або «полювання на відьом» до цього моменту не створено єдиної концепції їх наукового обґрунтування. На сьогодні день витоки жертвоприношень намагаються пояснити декілька антропологічних концепцій. Так, популярною є ідея поступової сакралізації ролі крові у перших землеробних осілих суспільствах, що пов'язують з формуванням культу землі та божественним обґрунтуванням природи влади. Доволі впливовою є концепція мімесису французького філософа та антрополога Р.

Жирана, яку він виклав в працях «Насилля і священне» та «Козел відпущення». На його думку, ритуал жертвопринесення активно використовується для підтримки соціальної стабільності в межах певного суспільства через процес сакралізації колективної агресії по відношенню до індивіда [4, с. 308–310]. Таким чином, він продовжує фрейдистську теорію агресії мас проти індивіда-батька з подальшим переживанням почуття колективної провини та відповідальності, що є механізмом репродукції соціальних нормативів. Варто зазначити, що ця теорія хоч і описує певний механізм взаємодії, однак не пояснює його витоків та природу.

Також заслуговує бути розглянутою ідея американської дослідниці Б. Еренрайх, висунута нею у книзі «Кровні обряди: витоків і історія пристрастей війни». У ній вона посилається до історії людства, до часів нашого перебування в африканських саванах поряд із небезпечними і набагато сильнішими хижакими. Відомо, що такі хижакі, особливо рід котятчих, вбиває мінімальну необхідну кількість особин, що потрібна для втамування голоду, залишаючи при цьому всю іншу зграю у спокої. Таким чином, людина, пристосовуючись, могла жертвувати найбільш слабкими індивідуумами задля збереження життя всього племені. Поступово безпосередню небезпеку фізичного знищення могла підмінити небезпека надприродного характеру, уявлення про які теж формувалися у цей час [12].

Спільними мотивами розглянутих вище ідей є визнання функції жертвоприношень, які укріплювали цілісність системи суспільства. Однак, обґрунтування цих процесів з біологічної точки зору дозволяє повністю розглянути сам механізм, що підштовхує до дії та кінцеву її ціль. За допомогою цих інструментів можна характеризувати різні прояви явищ уніфікації, воєн, релігійних обрядів та культів, культури, тощо. Так, наприклад, можна пояснювати середньовічну інквізицію та «полювання на відьом». Головний критерій того штучного відбору – «вміння» людини володіти магією та чарами, що, як вважалося, передавалися від однієї відьми до іншої, і, щоб не дати цьому розповсюдитися, основною ціллю ставилося знищення представників «професії чаклунства». Цікаво, що дане історичне явище співпадає з кризою усередині католицького християнства та початком Реформації.

Окрім цього, явище уніфікації можна спостерігати в іншого роду державній діяльності: у політичній соціалізації та культурі, в існуванні пенітенціарної служби. Однак тут тільки біологічне трактування явищ не дає повного розуміння таких процесів. Обґрунтування такого роду діяльності надає теорія мемів, сформована і викладена британським біологом Р. Докінзом у книзі «Егоїстичний ген». Докінз запропонував ідею того, що вся культурна інформація складається з базових одиниць – мемів, точно так само як біологічна інформація складається з генів; і, подібно до гену, мемів схильні до механізмів природного відбору, мутацій та селекції. Збільшення людської спільноти та розповсюдження її по всій планеті поставило під сумнів ефективність фізичного

вигнання чи знищення людей-носіїв певної поведінки, набагато ефективнішим стали розповсюдження та експансія конкурентоздатних мемів [11, с.189–202]. Так, наприклад, під час процесу політичної соціалізації людина поступово долучається до певної сукупності мемів політичного, економічного та ідеологічного характерів. Схожим чином працює соціальна девіація, а також заснована на її приборканні пенітенціарна державна система. Цивілізація поступово відмовилася від смертної кари, але принцип відчуження особи, що порушила певні норми, від соціального та культурного розвитку, відмовивши у впливі на нього, залишається найбільш дієвим [12, с. 97–118].

Отже, явище уніфікації у політичному процесі, у функціонуванні суспільства може мати позитивні та негативні прояви. Досягнення держав в економічному зростанні, розвитку демократичних цінностей, захисті прав та свобод людини і громадянина, здатності до міжнародної співпраці – є результатом проведення політики уніфікації. Щодо такого результату уніфікації як втрата національної ідентичності, то на противагу Є. Трофімову, можна навести думку українського дослідника М. Козловець, в тому що світовий досвід (наприклад, країни нової хвилі модернізації – Індія, Індонезія, Бразилія, ПАР і, звісно, Китай) свідчить, що успішна модернізація соціального і економічного розвитку не призводить до масштабної культурної вестернізації. Навпаки, вона викликає повернення до традицій, до консолідації на основі національної культури, до розуміння необхідності і цінності культурної самобутності. Разом з тим не треба піддаватися і певним ілюзіям: у малих народів Європи значно менше можливостей протистояти потоку уніфікації, їм належить радше влитися в нього, втрачаючи при цьому свою індивідуальність, ніж формувати цей потік [5, с. 79].

Якщо окреслювати основну проблему уніфікації в зникненні унікальності культур, то в контексті розгляду примітивних і традиційних культур зазначений аспект набуває особливого значення. Оскільки, як би вони не говорили про унікальність і особливість кожної окремої культури, з огляду на історичні аспекти функціонування цих культур, виявляється не можна уникнути узагальнень. Класифікація культур, політичних режимів, суспільств тощо здійснюється відповідно певних спільних критеріїв, що передбачає процес уніфікації, тобто існують певні універсалиї, на основі яких певні суспільства чи то культури мають спільні риси. Тобто можна говорити про часткову уніфікацію, коли суспільства, мають спільні риси в певних галузях чи сферах, при цьому не втрачаючи своєї самобутності. Повна уніфікація передбачає абсолютну асиміляцію держави чи суспільства.

Є. Трофімов наводить декілька суджень, як уникнути негативних факторів уніфікації:

– адаптація до уніфікації вимагає формування політичної культури, що ґрунтується на цінностях і ідеалах неолібералізму, сучасної політичної доктрини, що є унікальним симбіозом лібералізму, консерватизму і соціал-демократії та може претендувати на роль ідеології уніфікованого соціуму, оскільки прагнучи свободи для окремої особистості та суспільства

загалом, зазначена ідеологія дозволяє людям не тільки бачити, але й сприймати світ в усіх його проявах, створювати поліцейний простір, зберігаючи багатолічність і гетерогенність суспільства;

– адаптація до уніфікованого суспільства, вільного і залежного одночасно, зажадає і депатерналізації політичних систем, створення незалежних від держав інститутів громадянського суспільства. Політичні партії та інші громадські об'єднання повинні отримати рівний політико-правовий статус і можливість участі в політиці [8, с. 141];

– громадяни уніфікованого соціуму повинні отримати реальну можливість контролювати державу і її бюрократичний апарат усіма можливими способами, починаючи від петицій і індивідуальних звернень і закінчуючи правом на «кольорову» революцію і самовизначення, вихід з громадянства, якщо держава нехтує їхніми інтересами і блокує їх індивідуальний розвиток. Тобто адаптація до уніфікації повинна бути пов'язана зі створенням відкритого суспільства [8, с. 142];

– «без створення умов для реальної політичної і економічної конкуренції вирішити проблеми, що виникають у результаті уніфікації соціально-політичної структури у сферах прямої і представницької демократії ... законності і правопорядку, буде неможливо» [8, с. 142].

– в уніфікованому соціумі особлива увага повинна бути приділена питанням політичної освіти. Зокрема, необхідно забезпечити всебічну підтримку

наукових і громадських об'єднань, які займаються дослідженням політичної сфери і освітньою діяльністю в сфері політики [8, с. 142].

Фактично, основною умовою запобігання негативних проявів уніфікації має стати розвинене громадянське суспільство, небайдуже до політичних рішень, що приймаються в державі. В іншому випадку, за неможливості здійснення народовладдя, виникають різного роду «похибки функціонування» уніфікації.

Отже, процес уніфікації має універсальний характер для декількох явищ релігійного, соціального та політичного характерів. Його механізм проявляється у взаємодії людських спільнот за для корегування норм, правил та принципів поведінки і функціонує на універсальних засадах природного відбору. Витоки цього механізму ми можемо бачити у нашому тривалому процесі розвитку, як самостійного біологічного виду, а його все більш і більш помітні прояви у поступовому збільшенні людської популяції. На сьогодні спостерігати його прояви можна і у явищах, що позитивно впливають на стабільність суспільства в цілому (різні види соціалізації, роль держави як контролюючого органу), і у більш радикальних його виявах, що зазнали мутацій під впливом міфологічних, релігійних чи ідеологічних уявлень (ритуальні вбивства, функціонування нацизму, сталінізму, маоїзму). Ці висновки допомагають нам цілісно спостерігати за процесами у політичному та соціальному середовищі, розуміючи їх витоки та можливі шляхи розвитку.

Список використаних джерел

1. Азнагулова Г. М. О правовой политике национального государства в условиях глобализации / Г. М. Азнагулова // Вестник Башкирского университета. – 2015. – Т. 20. № 1. – С. 362–366.
2. Вааль Ф. Истоки морали. В поисках человеческого у приматов / Ф. де Вааль. – «Альпина Диджитал», 2013. – 384 с.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм. – М.: Канон, 1996. – 432 с.
4. Жирар Р. Насилие и священное / Перевод с французского Г. Дашевского. – М.: Новое литературное обозрение, 2000. – 400 с.
5. Козловець М. А. Європейська ідентичність: уніфікація чи «єдність в розмаїтті»? / М. А. Козловець // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 37. – С. 72–86.
6. Селезньов В. Є. Уніфікація норм права з прав людини в умовах європейської інтеграції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. Є. Селезньов; кер. роботи Т. О. Анцупова; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2014. – 20 с.
7. Тлумачний словник сучасної української мови: близько 50 000 сл. / Уклад. І. М. Забіяка. – К.: Арій, 2007. – 512 с.
8. Трофимов Е. А. Унификация социальной структуры социума как глобальная проблема развития политической сферы / Е. А. Трофимов // Век глобализации. – № 2. – С. 137–143
9. Boehm, C. Moral Origins: The Evolution of Virtue, Altruism, and Shame / C. Boehm. – New York: Basic Books, 2012. – 432 p.
10. Dawkins R. The Extended Phenotype: The Long Reach of the Gene / Richard Dawkins. – Oxford University Press, USA, 1999. – 336 p.
11. Dawkins R. The Selfish Gene / Richard Dawkins. – Oxford University Press, USA, 2006. – 360 p.
12. Ehrenreich B. Blood Rites Origins and History of the Passions of War [Електронний ресурс] / BARBARA EHRENREICH // NYT. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <http://movies2.nytimes.com/books/first/e/ehrenreich-rites.html>.

T. Lushahina, D. Klymenko,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

UNIFICATION IN POLITICAL PROCESS: ORIGINS AND MECHANISM OF ACTION

In this article we are talking about peculiarities of the mechanism of unification policy in the context of political and anthropological analysis. The purpose of the article is to characterize and implement the unification policy in different political and social development stages. During the study methods of analysis and synthesis, systemic and structural-functional, historical were used. The study outlines the peculiarities of defining the concept of "unification". Examples of unification policy from archaic societies to modern developed countries are given. It is concluded that the unification policy exists in different types of societies and

has both positive and negative aspects. It most manifests itself in the process of socio-cultural unification, but rather actively used in international relations in the process of integration.

As a result of the study, the authors came to the conclusion that the process of unification has a universal character for several phenomena of religious, social and political character. Its mechanism manifests itself in the interaction of human communities for the correction of norms, rules and principles of behavior and functions on the universal basis of natural selection. The origins of this mechanism can be observed in the process of historical development of society. For today, its manifestations have been recorded in phenomena that have a positive effect on the stability of society as a whole (different types of socialization, the role of the state as a control body), and in its more radical manifestations that have undergone mutations under the influence of mythological, religious or ideological ideas (ritual murders, functioning of Nazism, Stalinism, Maoism). These findings provide an opportunity to observe the processes in the political and social environment in a holistic manner, understanding their origins and possible ways of development.

Key words: unification policy; archaic society; political anthropology; development of society; state.

Рецензенти: Іванов М. С., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв;
Шевчук О. В., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

© Лушагіна Т. В., Клименко Д. О., 2019

Дата надходження статті до редколегії 03.04.2019